

Tore Nordenstam

Kant och utilitaristerna

Originalalets titel: "Kant and the Utilitarians".

[*Ethical Perspectives. Journal of the European Ethics Network 8 \(2001\), s. 29-36.*](#)

I nutida moralfilosofi är det vanligt att ställa Kants etik och utilitarism mot varandra som rivaliserande etiska teorier. Studenterna lär sig att det finns etiska teorier av två slag, de som är konsekvensorienterade och de som inte är det. De förstnämnda kallas teleologiska etiska teorier, den andra typen kallas deontologisk etik. Som typexempel på teleologisk etik brukar man ta den klassiska utilitarismen (Jeremy Bentham och John Stuart Mill) och sådana nittonhundratalsvarianter som regelutilitarismen (R.B. Brandt och andra) och preferensutilitarismen (R.M. Hare). Som typexempel på deontologiska teorier brukar man ta Immanuel Kant och W.D. Ross.

För att illustrera och tydliggöra skillnaden mellan teleologisk och deontologisk etik får studenterna ofta genomgå övningar som går ut på att finna kantianska och utilitaristiska lösningar på etiska problem, som hämtas både från litterära klassiker som Dostojevskis *Brott och straff* och från andra håll. Ett typiskt exempel kan se ut så här. Det är oro i befolkningen. Makthavarna menar att det kan bli lugnt igen om en viss person straffas för handlingar som han inte har begått. Men folket tror att det är han som är den skyldige. Skulle det vara moraliskt rätt att offra en mänsklig syndabock i ett sådant fall? Vad skulle en utilitarist säga om detta och vad skulle en kantian komma fram till? Övningarna brukar presenteras på ett sådant vis att studenterna blir uppmuntrade till att föreställa sig att kantianerna alltid fördömer bestraffning av oskyldiga personer, medan utilitaristerna kan komma till olika konklusioner beroende på hur de bedömer de långsiktiga konsekvenserna av att oskyldiga ibland blir straffade.

Exemplet ingår i en pedagogisk tradition som bygger på en speciell förutsättning, nämligen att Kants moralfilosofi med rätta kan ses som ett alternativ till utilitarismen. Kant, Bentham, Mill, Ross, Hare och så vidare betraktas som upphovsmän till konkurrerande normativa teorier på det etiska området. Traditionen förmedlas och befästs av de akademiska läroböckerna i etik. Utdrag från Kants *Grundläggning av sedernas metafysik* ställs i kontrast till utdrag från tänkare som Bentham och Mill och deras efterföljare.

Ett gott exempel på hur det kan se ut är R.B. Brandts lärobok *Value and Obligation* från 1961. Brandt börjar med ett par kapitel om det goda och det rätta ("What is Worthwhile?", "Which Acts Are Right?"). John Stuart Mill dyker upp i det första kapitlet med ett omfattande utdrag från *Utilitarianism*. Det andra kapitlet börjar med några sidor om etisk egoism och "klassisk etisk intuitionism", och sedan kommer ett tiotal sidor från den första stora klassikern i den utilitaristiska traditionen – Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* från 1780-talet, och därefter omkring tjugo sidor från H.J. Patons översättning av Kants *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Kapitlet avslutas med utdrag från W.D. Ross, John Rawls och Thomas Aquinas. Brandt ser alltså på Kants *Grundlegung* som ett tidigt bidrag till den pågående debatten om kriterierna för handlingars moraliska riktighet. Det är ett betänkligt sätt att hantera Kant. Brandt ger själv uttryck för en viss tveksamhet angående detta i den korta introduktionen till avsnittet om Kant:

Avhandlingen (*Grundlegung*) behandlar inte bara frågan om vilka handlingar som är de rätta. Tyngdpunkten ligger faktiskt på den frågan som avhandlingen börjar med: Vilka människor och handlingar är moraliskt berömliga? Kants svar på den frågan är att det som gör en människa berömvärd inte är vad hon gör utan om hon handlar så som hon menar att aktningen för plikten kräver.¹

Detta skulle kanske kunna accepteras som en något oprecis beskrivning av början på den första delen av *Grundlegung*, men det är vilseledande att säga att boken börjar så. Kants *Grundläggning av sedernas metafysik* börjar med ett långt förord, i vilket författaren förklarar vad han försöker göra på de följande sidorna. I de filosofiska läroböckernas värld brukar man hoppa över det.

Brandt fortsätter sin Kantpresentation med påståendet att den centrala delen av *Grundlegung* består av framläggningen och försvaret av en generell princip för handlingars riktighet, som han sammanfattar på följande vis: "att göra A är moraliskt tillåtet (riktigt) om personen är villig att låta *alla* göra det till en regel att göra A under omständigheterna *BCD*". Detta skulle kanske kunna accepteras som en preliminär beskrivning av en av aspekterna på Kants kategoriska imperativ, men det är också tämligen vilseledande, som vi strax skall se.

Brandt avslutar sin lilla introduktion i ekumenisk anda:

Kant var själv mycket kritisk mot utilitarismen, men man kan fråga sig om man inte skulle kunna acceptera Kants princip som utilitarist – eller till och med som egoist.²

Han avslutar med att så tvivel om Kants teori egentligen bör betraktas som ett svar på frågan "Vilka handlingar är riktiga?" Det handlar kanske om något "mera abstrakt och grundläggande". Kanske rör det sig om en teori om hur etiska utsagor kan valideras ("a theory of the justification of ethical statements").

Brandts förslag att kantiansk och utilitaristisk etik kan försonas med varandra bygger på hans egen oprecisa återgivning av Kants första formulering av det kategoriska imperativet, vilket förvisso gör det svårt att se olikheter mellan Kants etik och några versioner av utilitarismen (regelutilitarismen, preferensutilitarismen). Enligt Brandt är det så att Kant menade att en handling A är moraliskt riktig om den handlande personen är villig att göra det till en regel för alla att göra A under omständigheterna BCD. Men om

man läser Kants text noga, så kan man se att moralisk riktighet enligt Kant inte beror på vad jag och andra människor är villiga att godta när alla relevanta omständigheter beaktas. Kriteriet på en handling moraliska riktighet är enligt Kant att det är möjligt att godta den *utan att det uppstår motsägelser i ens egen vilja*. Det centrala analysobjektet hos Kant är begreppet om ett rationellt väsens vilja. Alla rationella väsen försöker undgå motsägelser. Det finns inte något försök att definiera begreppet rationellt väsen i Kants text, men önskan om att undgå inkonsekvenser hör utan tvivel till de egenskaper som ett sådant väsen måste ha. Det är en väsentlig del av den västerländska filosofitraditionens föreställningar om vad det innebär att vara en förnuftig varelse. Det har inte något att göra med våra preferenser, som tillhör det empiriska området. Det är något som nödvändigtvis kännetecknar alla rationella väsen och som alltså tillhör filosofens speciella arbetsområde – det som är *a priori*.³

Det som sker i Brandts lärobok är att Kants etik pressas in i en välkänd moralfilosofisk form. Formen kommer från den utilitaristiska traditionen, särskilt den versionen som G.E. Moore utarbetade i sin lilla bok *Ethics* (1912). Enligt den traditionen är det moralfilosofins centrala uppgift att söka välgrundade svar på frågorna om vad som är gott i sig och vilka handlingarna som är riktiga och att klargöra vad det innebär att en etisk utsaga är giltig. För att kunna pressa Kants etik in i den formen måste man läsa selektivt. Man måste bortse från de sidorna av Kants moralfilosofi som inte passar in i formen. Utilitarismen används som en prokrustessäng. De delarna av Kants etik som inte rymms i sängen skärs bort, till exempel förordet till *Grundlegung* och Kants behandling av området tillämpad etik.

R.B. Brandt är inte den förste filosofen som har föreslagit att Kants etik och utilitarismen inte bör betraktas som skarpa kontraster och att de två traditionerna kan förenas med varandra. Låt oss se på ett exempel från området tillämpad etik, som har utvecklat sig till en livaktig filosofisk arena de sista decennierna. Som beteckningen ”tillämpad etik” antyder betraktas den tillämpade etiken ofta som ett område där etiska teorier sätts i bruk. Den amerikanska filosofen Ruth Macklin är en välkänd representant för den delen av tillämpad etik som kallas medicinsk etik eller mera generellt bioetik. Enligt hennes mening är det möjligt att tala om experter på det etiska området. För att kunna räknas som etisk expert måste man känna till de viktigaste etiska teorierna, skriver hon och fortsätter så här: ”Fördelen med att ha en teori är, som filosoferna utförligt har demonstrerat, att partikulära utsagor i stället för att vara *ad hoc* kan framstå som systematiska och välgrundade.”⁴ På det medicinska området, skriver hon, är de viktigaste teorierna kantianism och utilitarism, och för det mesta finner man en kombination av dem. När man visar till patientens autonomi, värdighet och självrespekt, så handlar det om kantianska inslag, och när man visar till långsiktiga positiva eller negativa konsekvenser, så är det enligt Macklins mening ett utilitaristiskt inslag.

*

Min viktigaste invändning mot detta sätt att se på saken är att det bygger på versioner av kantiansk och utilitaristisk etik som är så urvattnade att resultatet blir hopplöst förvirrande och vagt. Det är inte så att utilitaristerna är de enda som tar hänsyn till konsekvenserna i sitt tänkande om etiska förhållanden. ”Alla etiska läror värda vår

uppmärksamhet tar hänsyn till konsekvenserna när riktigheten bedöms. En som inte gör det är helt enkelt irrationell, galen,” som John Rawls har formulerat det.⁵ Det samma gäller värdighet. Det är inte så att Kant är den som har uppfunnit föreställningen om personlig värdighet och självrespekt. Alla människor med vettet i behåll tar hänsyn till både värdighet och konsekvenser i sitt etiska tänkande och handlande. Skillnaden mellan kantianer och utilitarister är inte att de beaktar olika saker i det praktiska livet. Skillnaden ligger på den analytiska nivån – där har de helt olika sätt att behandla värdighets- och konsekvensaspekterna, beroende på att deras moralfilosofiska analysprogram är så olika.

Konsekvensbedömningar av det utilitaristiska slaget hör inte hemma på området *ren etik*, så som Kant såg det. Enligt honom är det av yttersta vikt att göra en adekvat arbetsdelning i den intellektuella sfären. Mera precist uttryckt måste man skilja mellan det som är nödvändigt eller *a priori*, på den ena sidan, och det som är empiriskt eller *a posteriori*, på den andra sidan. Han betraktade det som filosofins säregna uppgift att finna och klargöra det som måtte finnas av nödvändighetsinslag på områdena kunskap, etik och estetik. Det är också programmet för *Grundläggning av sedernas metafysik*, så som det blir utlagt i förordet till boken. Boken börjar med följande mening: ”*Die alte griechische Philosophie teilte sich in drei Wissenschaften ab: die Physik, die Ethik und die Logik.*”⁶ (”Ancient Greek philosophy was divided into three sciences: Physics, Ethics, and Logic.”)⁷ / ”Den gamla grekiska filosofin indelades i tre vetenskaper: fysik, etik och logik.“/ Det är värt att lägga märke till att Kant betraktade etik som en *vetenskap*. Genomgående använde Kant ordet *Wissenschaft* (vetenskap) i dess klassiska betydelse: en vetenskap är ett system av sanna utsagor som kan härledas från grundläggande principer som är så evidenta att de inte behöver bevisas. Vetenskap i ordets moderna betydelse – vetenskap som metodstyrd forskning – är något som har vuxit fram efter Kants tid.⁸ För att stödja påståendet att etik är en vetenskap framstod det som tvingande nödvändigt att lokalisera och formulera de nödvändiga principer från vilka alla andra hållbara etiska utsagor kan härledas.

Kant ansåg att den gamla indelningen av filosofin (i ordets gamla betydelse – all teoretisk kunskap) var helt riktig, men indelningsgrunden måste förklaras. För att göra det införde han två distinktioner: distinktionen mellan formell och materiell kunskap och distinktionen mellan ren och empirisk kunskap. Den formella kunskapen behandlar ”förståndets och förnuftets form”, den materiella kunskapen ”bestämda föremål och de lagar som de är underkastade”. Den rena kunskapen bygger uteslutande på aprioriska principer, empirisk kunskap bygger på erfarenhetens grund. Kant hävdade att det bara finns en enda formell vetenskap, nämligen logiken. De två vetenskaperna på den materiella kunskapens område – fysik och etik – kan i sin tur indelas i två delar: ett aprioriskt område och ett empiriskt område. Fysikens aprioriska del kallar Kant för *naturens metafysik*, och på motsvarande vis kallar han etikens aprioriska del för *moralens metafysik*. De två metafysiska områdena står i kontrast till resten av fysiken och etiken, som Kant döpte till *empirisk fysik* och *empirisk etik*. *Praktisk antropologi* är ett annat namn som Kant också använde som en beteckning på den empiriska delen av etiken.

Resultatet av dessa analytiska indelningar är en karta över vetenskapernas värld som kan sammanfattas på följande vis:

Formell kunskap	Logik		Ren kunskap (kunskap <i>a priori</i>)
Materiell kunskap	Apriorisk fysik (naturens metafysik)	Ren etik (moralens metafysik)	
	Empirisk fysik	Empirisk etik (praktisk antropologi)	Empirisk kunskap

Konsekvensanalyser av utilitaristiskt slag måste placeras i den boxen som Kant kallade empirisk etik eller praktisk antropologi, eftersom de faller utanför området för det strängt nödvändiga. I den empiriska etiken (praktiska antropologin) handlar det enligt Kant om ”kloketens råd” eller ”pragmatiska imperativ”. Allt som har med lycka att göra hör enligt Kant till den empiriska sfären. Resultatet är att ren etik i Kants mening är ett mycket snävare fält än det som utilitaristerna och traditionen från Aristoteles avgränsade som etikens område. Praktisk klokhet är en av de viktigaste etiska dygderna enligt Aristoteles, och kloka överväganden omkring empiriska förhållanden tillhör kärnan i utilitarismen, men allt sådant faller alltså utanför moralfilosofins egentliga kompetensområde, så som Kant avgränsade det. Distinktionen mellan etikens nödvändiga och empiriska inslag var en hjärtesak för Kant. I den utilitaristiska traditionen spelar den en underordnad roll.

Enligt Kant begränsar sig filosofens uppgift till undersökningar på den rena kunskapens område. Filosofens speciella analytiska kompetens kan inte bidra med något särskilt på de empiriska undersökningarnas område. Det innebär att det är vilseledande att betrakta Kants moralfilosofi och bidragen till den utilitaristiska traditionen som konkurrenter på det etiska området. Kants moralfilosofi behandlar bara en begränsad del av det vidsträckta område som traditionellt betraktas som etik. Det mesta av Benthams och Mills bidrag till etiken faller utanför den rena etikens område så som Kant avgränsade detta. Mycket av den kritik som har riktats mot Kants moralfilosofi missar målet av det enkla skälet att kritikerna inte har uppfattat hur begränsat Kants analytiska program var.⁹

Det innebär naturligtvis inte att Kants sätt att behandla etiken är höjd över all kritik. Hans sätt att använda distinktionen mellan det aprioriska och det empiriska för att klargöra etikområdet kan förvisso kritiserars; hans sätt att behandla den tillämpade etiken är otillfredsställande; hans snäva avgränsning av filosofins kompetensområde är onekligen diskutabel; och själva idén att formulera en etik för alla förnuftiga väsen med bortseende från allt som är speciellt mänskligt är kanske den mest egenartade aspekten på hela företaget.¹⁰

Men av detta följer det inte att Kant betraktade etikens pragmatiska sidor som oviktiga. I förordet till *Grundlegung* skriver han på ett ställe om den rena moralfilosofin ”tillämpad på människan” (*auf den Menschen angewandt*), men i enlighet med sitt filosofiska

forskningsprogram måste han ha menat att det endast är de aprioriska aspekterna på den tillämpningen som faller inom filosofens domvärjo.¹¹ Hans stora engagemang i moraliska och politiska frågor ledde honom trots detta gång på gång ut på utflykter utanför det aprioriska område som han själv definierade som filosofens egentliga arbetsfält. I praktiken var Kant mycket mera av en tillämpad filosof (i ordets moderna mening) än han borde ha varit enligt sitt eget officiella program.

Jag väljer att avsluta med en diskussion av ett nyare försök att kombinera Kants etik och utilitarism. På slutet av 1900-talet utvecklade R.M. Hare en moralteori ('universell preskriptivism', 'preferensutilitarism') som hade som mål att förena inslag från de kantianska och utilitaristiska traditionerna i en ny och bättre helhet. I ett par artiklar från början av 90-talet betonade han likheterna mellan Kant och utilitaristerna (inklusive sig själv) och argumenterade för att de två traditionerna mycket väl kan förenas.¹² "Det är inte riktigt att föreställa sig, som många gör, att kantianism och utilitarism måste vara motstridande."¹³

När Hare jämför Kants etik och den utilitaristiska traditionen, finner han många likheter. Aktning för människor och universaliserbarhetsprincipen betonas i båda lägren, framhåller han. Att det är så förefaller mig föga överraskande. Det skulle ha varit mera överraskande om Kant och utilitaristerna hade varit oeniga när det gäller så grundläggande förhållanden på det etiska området. Respekt för människor ingår nödvändigtvis i all etik värd vår uppmärksamhet. Kärnan i universaliserbarhetsprincipen är regeln att lika fall skall behandlas på lika vis. Det är en generell regel som med nödvändighet ingår i all etik som vill tas på allvar. Och det gäller inte bara det etiska området. Det handlar om en generell rationalitetsregel som gäller på alla livets områden. Det skulle onekligen vara irrationellt att hävda att två fall är totalt lika i alla avseenden och samtidigt inta ståndpunkten att de bör behandlas olika.

Om man vill visa att Kants etik är förenlig med utilitarismen är det inte nog att hänvisa till att kantianer och utilitarister har en del gemensamma utgångspunkter och överlappande intressen. Och det räcker inte heller att peka på att kantianer och utilitarister kan komma till samma konklusion när de analyserar etiska problemfall. Det behövs något mera substantiellt. Hare kommer med följande förslag: inte bara utilitarister utan också kantianer föreställer sig att handlingars moraliska riktighet beror på vad vi är villiga att godta när vi tar hänsyn till alla konsekvenser för alla berörda parter. Hare skriver att han är benägen att föreställa sig att Kant faktiskt var ett slags utilitarist, närmare bestämt en "den rationella viljans utilitarist".¹⁴ Men på samma vis som hos Richard B. Brandt några årtionden tidigare bygger Hares argument på en tvetydighet i formuleringen av kriteriet för handlingars moraliska riktighet.

I Hares första artikel finner man följande formulering: "Vilka maximer vi kan godta eller vilka moraliska utsagor som vi kan godta beror då på vad vi är villiga att föreskriva för alla situationer av samma slag." En så allmän formulering skulle antagligen kunna accepteras av både kantianer och utilitarister, men enigheten är inte reell. Det är en pseudoenighet som bygger på en tvetydighet i själva formuleringen. Uttrycket "vad vi är villiga att föreskriva" kan förstås som "vad vi är villiga att föreskriva när vi tar hänsyn till de sannolika konsekvenserna för alla berörda parter och samtidigt håller oss till principen att lika fall skall behandlas på lika vis". Det är den utilitaristiska tolkningen av uttrycket i fråga. När utilitaristen beaktar de sannolika konsekvenserna för alla berörda parter, så

handlar det om välfärdseffekterna av de handlingsalternativ som står till buds. I vardagslag skulle Immanuel Kant antagligen ha gjort det samma – han beskrivs som en vänlig och mänsklig person – men enligt Kants egen analys har detta inte något att göra med ren etik. I sådana fall befinner man sig på den empiriska nivån, inte på den filosofiska analysnivån, området för det som är *a priori*.

Uttrycket ”vad vi är villiga att föreskriva” kan också förstås som ”vad vi är villiga att föreskriva när vi ser till att undvika motsägelser i vår vilja” eller mera precist ”vad ett rationellt väsen skulle vara villigt att föreskriva när detta väsen ser till att motsägelser i viljan undviks genom att utföra kontrafaktiska tankeexperiment”. Det är den kantianska tolkningen av uttrycket i fråga. Med den tolkningen har vi förflyttat oss från det empiriska till den aprioriska grundvalen för alla våra handlingstraditioner.

När det gäller Hares förslag, verkar det möjligt uppnå enighet på det verbala planet, men bakom detta ligger det en grundläggande oenighet om det rätta sättet att finna fram till det som vi är villiga att föreskriva i alla lika situationer. Den utilitaristiska metoden är att framskaffa en översikt över de sannolika konsekvenserna av alla tillgängliga handlingsalternativ och deras välfärdsvärden och att väga sannolikheterna och välfärdsvärdena mot varandra för att till slut välja det alternativet som sannolikt bidrar mest till att öka välfärden för alla berörda parter. Alla människor, inklusive Kant och hans efterföljare, använder den metoden mer eller mindre omedvetet för att lösa vardagslivets praktiska problem. Det är en kostnads- och nyttokalkyl som alla förnuftiga varelser griper till när det gäller ekonomiska problem, till exempel. Men enligt Kant hör allt detta hemma på den empiriska nivån, den praktiska antropologins nivå. På den rena etikens nivå, på nivån för det som är *a priori*, måste man använda en helt annan metod för att komma fram till det som man är villig att föreskriva i alla situationer av samma slag, nämligen tankeexperiment. För att undgå motsägelser i sin vilja måste man föreställa sig vad som skulle hända om alla handlade på samma sätt som man själv har tänkt att göra *oavsett hur sannolikt eller osannolikt det är att så skulle ske*. På den rena etikens nivå handlar det inte sannolikheter och välfärdsvärden. Den avgörande skillnaden mellan Kant och utilitaristerna kan sammanfattas så: utilitarister befattar sig med det faktiska, medan Kant (i rollen som filosof) befattar sig med det kontrafaktiska.

Hares argument i den andra artikeln från 90-talet (”Könnte Kant ein Utilitarist gewesen sein?”) bygger på samma slags tvetydighet. Där citerar Hare följande version av det kategoriska imperativet: *”Handle nur nach derjenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, daß sie ein allgemeines Gesetz werde.”* (”Handla bara i enlighet med den maxim som är sådan att du också kan vilja att den skulle bli en allmän lag.”) Hare föreslår än en gång att detta är förenligt med utilitaristiskt tänkande. Argumentet är följande. När vi vill att en maxim skall bli en allmän lag, så innebär det att den måste vara universaliserbar. Det betyder att jag måste kunna vilja maximen inte bara i den föreliggande situationen men också i alla andra situationer av samma slag, i vilka jag kan spela en annan roll. Det leder till att jag bara kan godta maximer som är sådana att de innebär den bästa lösningen för alla berörda parter när allt tas i beaktande på ett opartiskt vis. Min invändning är att den sista meningen är tvetydig. ”Den bästa lösningen” kan betyda det alternativ som ser ut vara det som sannolikt leder till de bästa konsekvenserna för alla berörda parter när principen om lika behandling av lika fall beaktas. ”Den bästa lösningen” kan också betyda det handlingsalternativet som är sådant att man kan vilja det

utan att hamna i viljemotsägelser. Metoden för att finna den bästa lösningen i det första fallet är kostnads- och nyttoanalyser. Metoden för att finna den bästa lösningen i det andra fallet är tankeexperiment – ”Vad skulle hända om alla handlade på samma vis?” – utan beaktande av sannolikheten för att alla faktiskt kommer att handla på samma vis. Om det sista villkoret inte är uppfyllt, så lämnar vi den rena moraliska sfären och kommer till världen som den faktiskt är, inklusive strategiskt tänkande baserat på sannolikhetsbedömningar och andra empiriska förhållanden.

Mitt argument mot Hares försoningsförsök kan sammanfattas så här: ”Vad man kan vilja” betyder en sak på den praktiska klokhetens nivå, nämligen vad vi är villiga att godta efter att ha tänkt igenom de sannolika konsekvenserna av de tillgängliga alternativen. ”Vad man kan vilja” betyder något annat på den nivån som Kant kallade ren etik, nämligen vad vi är villiga att godta när vi försöker undgå motsägelser i vår vilja.

Kantianer och utilitarister kan ofta vara eniga på den normativa nivån. Den avgörande skillnaden ligger på den analytiska nivån. Kantianer och utilitarister föreslår olika analytiska ramar för etiken. Kant bemödar sig särskilt mycket om att skilja ut de nödvändiga inslagen i etiken från resten, vilket leder till hans distinktion mellan ren etik och praktisk antropologi och till hans säregna distinktion mellan moral och praktisk klokhet. Det intresset har inte utilitaristerna, vilket innebär att från Kants synpunkt sett är utilitaristisk etik ett virrvarr av moral och klokhetsöverbäganden.

Man kan gärna uppfatta Kants forskningsprogram för etik som oattraktivt, men det kan inte förbigås om man vill behandla Kants moralfilosofi rättvist. Framför allt får man inte glömma att Kant arbetar på den analytiska nivån. Det är på den nivån som skillnaderna mellan Kant och den utilitaristiska traditionen visar sig tydligt. Om man är mera intresserad av att få fram skillnaden mellan Kant och utilitaristerna än likheterna, kan det vara en god idé att gå in på begreppet moraliskt värde. Det är en av hörnstenarna i utilitarismen att handlingars moraliska värde beror uteslutande på deras välfärdskonsekvenser. Enligt Kant kan moraliskt värde inte reduceras till välfärd. Med rätt eller orätt hävdar han att moraliskt värde är en egen kategori. På den punkten kan det inte bli någon försoning mellan de två traditionerna. Då skulle det vara bättre att söka efter ett hållbart alternativ till de föreliggande läroarna med deras inbyggda begränsningar.

Litteratur

BRANDT, R.B. *Value and Obligation: Systematic Readings in Ethics*. New York/Burlingame: Harcourt, Brace & World, 1961.

BROAD, C.D. *Five Types of Ethical Theory*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1930.

DIEMER, A. *Der Wissenschaftsbegriff. Historische und systematische Untersuchungen*. Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1970.

HARE, R.M. "Universal Prescriptivism", i SINGER, P., *A Companion to Ethics*. Oxford: Blackwell Reference, 1991, 1993.

HARE, R.M. "Könnte Kant ein Utilitarist gewesen sein?" i FEHIGE, C., och MEGGLE, G., *Zum moralischen Denken*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1995.

KANT, I. *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Hamburg: Verlag von Felix Meiner, 1952. /Arbetet finns på svenska med titeln *Grundläggning av sedernas metafysik*./

KANT, I. *Fundamental Principles of the Metaphysic of Ethics*, translated by Thomas KINGSMILL ABBOTT. London: Longmans, 1962.

MACKLIN, R. "Theoretical and Applied Ethics: A Reply to the Sceptics" i ROSENTHAL, D.M., och SHEHADI, F., red., *Applied Ethics and Ethical Theory*, Salt Lake City: University of Utah Press, 1988.

MOORE, G.E. *Ethics*. London/New York/Toronto: Oxford University Press, 1912.

RAWLS, J. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971.

SETH, J. *A Study of Ethical Principles*. 18th ed., Edinburgh: Edinburgh University Press, 1928.

Noter

¹ Brandt, 1961, s. 190.

² A.a., s. 191.

³ Att Brandt inte har förstått vad Kants analysobjekt var blir förståeligt mot bakgrund av alla de vantolkningar som kännetecknar mottagandet av Kants moralfilosofi i den engelskspråkiga världen.

⁴ Macklin, 1988, s. 57.

⁵ Rawls, 1971, s. 30.

⁶ Kant, 1952, s. 3.

⁷ Kant, 1962, s. 1.

⁸ Diemer, 1970.

⁹ Broad (1930) är ett gott exempel på detta. Broad kritiserade Kant för att negligera den roll som böjelser och känslor spelar i många situationer, till exempel om man tänker sig att gifta sig med

någon, men han såg inte det filosofiska skälet till att Kant inte behandlade sådana saker. Seth (1928) utmärker sig med en ovanligt grov behandling av Kant: ”Att dra sig tillbaka till förnuftets noumenala värld blir den enda vägen till det sanna eller idealiska livet. Allt som har med sinnenas värld nedvärderas och föraktas som skuggigt och överkligt, en dröm som vi måste vakna från i den moraliska verkligheten”, och så vidare. Citatet är från s. 168.

¹⁰ Kants koncentrerade sig på begreppet om ett rationellt väsens fria vilja med bortseende från de egenskaper som råkar vara typiska för människosläktet.

¹¹ I en fotnot i den andra delen av *Grundlegung* jämför Kant distinktionen mellan ren och tillämpad etik med distinktionen mellan ren och tillämpad matematik och logik. Han betonar än en gång att moralens principer inte får basera sig på den mänskliga naturens särdrag. Grunden för dem måste sökas på det aprioriska området. ”Tillämpad etik” enligt Kant är uppenbarligen något annat än den sortens tillämpade etik som har vuxit fram de senaste decennierna. I enlighet med Kants avgränsning av filosofins arbetsområde som undersökningar av allt som är *a priori* måste man uppfatta både den rena och den tillämpade etiken hos Kant som undersökningar av aprioriska förhållanden. Tillämpad etik i betydelsen undersökningar av de etiska aspekterna på olika mänskliga förhållanden hör hemma i den boxen som Kant kallade praktisk antropologi.

¹² Hare, 1991 och 1995. Artikeln från 1995 är en översättning av en föreläsning som Hare höll i Tyskland 1990 med titeln ”Could Kant have been a Utilitarian?” (publicerad i *Utilitas*, 1993).

¹³ Hare, 1991, s. 460.

¹⁴ Hare, 1995, s. 16.